

morepress

morepress.unizd.hr

SPONDE

RIVISTA DI LINGUE, LETTERATURE E CULTURE TRA LE DUE SPONDE DELL'ADRIATICO

ČASOPIS ZA JEZIKE, KNJIŽEVNOSTI I KULTURE IZMEĐU DVIJU OBALA JADRANA

A JOURNAL OF LANGUAGES, LITERATURES AND CULTURES BETWEEN THE TWO ADRIATIC COASTS

2/1 | 2022

ČITANOST TALIJANSKIH AUTORA U HRVATSKOJ OD 2012. DO 2020.

VANDA MIKŠIĆ

MARTA HUBER

Sveučilište u Zadru

UDK: 821.131.1:028(497.5)"2012/2020"

Original research paper

Primljen / Ricevuto / Received: 20. 9. 2022.

Prihvaćen / Accettato per la pubblicazione /

Accepted for publication: 8. 11. 2022.

Književna su djela, između ostaloga, i proizvodi koji različitim kanalima nalaze svoj put do svojih konzumenata, a povijest se književnosti ogleda u povijesti njezine recepcije. Da bi neko književno djelo imalo utjecaja na užu ili širu zajednicu, mora postojati određeni broj ljudi koji imaju potrebu za tim djelom. U ovome se radu, koji je dio opsežnijeg istraživanja o prijevodima i recepciji talijanske književnosti u Hrvatskoj od 1991. do 2020., istražuje čitanost talijanske književnosti u razdoblju od 2012. do 2020. godine na temelju lektirnih naslova, podataka o posuđivanosti knjiga u 20 najvećih domaćih knjižnica te anketa upućenih knjižničarima i hrvatskim autorima.

KLJUČNE RIJEČI:

talijanska književnost, hrvatski prijevodi, čitanost, recepcija, posuđivanost

1. Uvod

Uzimajući u obzir recepciju književnosti u kontekstu njezine povijesti, Hans Robert Jauss, njemački teoretičar književnosti najpoznatiji po teoriji recepcije, zaključio je da se povijest književnosti promatra kao "proces estetske recepcije i proizvodnje koji se ogleda u realizaciji književnih tekstova putem sudionika književne scene kao što su receptivni čitatelji, reflektivni kritičari i autori u njihovoj kontinuiranoj produktivnosti" (Jauss 1982: 21). Stoga, imajući na umu da je povijest književnosti u osnovi povijest njezine recepcije unutar različitih kultura, književno djelo ima učinak na zajednicu samo ako se "na njega odazovu oni koji ga prate *i dalje* ili *opet*" (Jauss 1982: 22), a takva književnost onda ne samo da ima učinak već i kapital (Casanova 1999) koji Casanova promatra kroz jezik, starost književnosti, produkciju i reputaciju, odnosno priznanja i u konačnici kroz prijevod, te tako navodi da je književni kapital univerzalno prepoznat kao jedan od uvjeta za sudjelovanje u književnom nadmetanju. Drugim riječima, da bi određena kulturna građa postala kulturni kapital, mora postojati određeni broj onih koji ga znaju iskoristiti, i onih koji imaju potrebu za njime. Još od renesanse i velikog trolista (Dante, Petrarca, Boccaccio) talijanska je književnost diljem Europe uživala velik ugled, te je formirala književne ukuse i kanone. S druge strane, u povijesno-kulturološkom smislu Hrvatska je stoljećima s Italijom bila u tijesnim vezama, što se odražavalo i na recepciji talijanske književnosti u nas. Kao periferna književnost, dakle književnost koja se unutar većeg sustava književnosti, prema Evenu-Zoharu (2000: 192-197) nalazi na marginama te uglavnom nema veći utjecaj na preostale sustave, hrvatska je književnost imala malo suvereniteta sama po sebi te joj je nedostajalo književnog kapitala, zbog čega su djela talijanske književnosti, odnosno književnosti velikog kapitala, ne samo čitana, već i ugrađivana u djela mnogih ovdašnjih pisaca (dovoljno se sjetiti hrvatskih petrarkista, iako se utjecaj talijanske književnosti nipošto ne svodi samo na njih). Od 19. stoljeća naovamo utjecaj talijanske književnosti na hrvatsku ipak je kontinuirano slabio - tada su je ugrozile francuska i njemačka književnost, a od pedesetih godina 20. stoljeća nametnule su se anglosaksonske književnosti, napose američka - pa je zanimljivo u tom smislu proučiti današnje trendove. Talijanska je književnost, naime, i dalje dosta prisutna, a kontinuitetu uspješne recepcije pridonosi i činjenica da u Hrvatskoj živi talijanska zajednica koja ne samo da konzumira talijansku književnost već i u sudjeluje u njezinoj produkciji te je posreduje, kao i činjenica da je talijanska književnost i danas globalno atraktivnija od nekih drugih susjednih nam književnosti.

Pri proučavanju recepcije neke književnosti valja imati na umu da su svi sudionici u procesu iznimno bitni. Jedan dio, dakle, uključuje nakladnike, prevodiocce, književne agente, urednike, istraživače i teoretičare, a drugi se odnosi i na čitatelje kao krajnje korisnike. Može se uočiti kako su posljednja tri desetljeća, na svjetskoj razini, obilježena kulturnom globalizacijom, a prema Vjeranu Katunariću, njezina su četiri temeljna obilježja: naglašena komercijalnost i profitertstvo, nove informacijsko-komunikacijske tehnologije, ekspanzija anglofonije te "drastično smanjenje ili prekid komunikacije sa susjedima" (Katunarić 2010: 115-116). U vremenima kada književno djelo ima dvojni status komercijalnog predmeta i kulturnog dobra, sva se četiri obilježja kulturne globalizacije prelamaju preko nakladničkog sektora kao sektora kreativne industrije. U Hrvatskoj je poslovanje nakladničkog sektora uslijed cijelog niza razloga specifično te se dobrim dijelom ostvaruje uz potporu institucija, prvenstveno nadležnog ministarstva.

Premda je primarni fokus ovoga rada čitanost talijanske književnosti u Hrvatskoj u razdoblju od 2012. do 2020., želimo napomenuti da je on dio opsežnijeg istraživanja prevođenja i recepcije susjedne talijanske književnosti u Hrvatskoj od 1991. do 2020. godine¹. U ovome ćemo radu, dakle, predstaviti onaj dio rezultata istraživanja koji se odnosi na čitanost talijanskih autora², koja je prema Jaussu (1982) jedan od pokazatelja cjelokupne recepcije. U tu smo svrhu analizirale dostupne podatke o javnoj posudbi u 20 hrvatskih knjižnica za razdoblje od 2012. do 2020. godine³, kao i popise obavezne i izborne lektire za osnovne i srednje škole. Za temu čitanosti zanimljivi su nam bili i podaci dobiveni anketiranjem knjižni-

¹ Na temelju bibliografije koju smo za tu priliku izradile proučavale smo što se prevodilo i objavljivalo, tko je sva ta djela prevodio i objavio, odnosno koji su danas najvažniji posrednici talijanske književnosti u nas, što se čitalo, što se institucionalno podupiralo i sl. Važno nam je bilo istražiti što sve utječe na odabir nekog književnog djela, kako su se u spomenutom razdoblju oblikovali (ili preoblikovali) kanoni, koji je omjer objavljenih kanonskih i nekanonskih autora, je li bilo ponovljenih prijevoda ili izdanja, izdavačkih nizova ili sabranih djela, antologija i izbora, na koje se sve načine manifestira recepcija i koja je uloga posrednika, napose prevodilaca u procesu. Nastojale smo istražiti i kojim putevima talijanska književnost dolazi do hrvatskih čitatelja te dobiti sliku o tome je li talijanska književnost u Hrvatskoj zadržala status i utjecaj koji je u povijesti imala. Pošle smo od hipoteze da su, unatoč nekadašnjoj dugotrajnoj dominaciji talijanske kulture nad hrvatskom te geografske blizine, prevođenje i diseminacija talijanske književnosti u spomenutom razdoblju oslabjeli. Neki od unutarnjih razloga su: a) velik broj kanonskih talijanskih autora preveden je u 20. stoljeću, b) privatne izdavačke kuće osnovane od 1990-ih naovamo morale su, kako bi osigurale opstanak, prilagoditi svoje programe tržišnim uvjetima i potražnji koja uvelike zrcali globalizaciju i digitalnu revoluciju; c) hrvatsko tržište knjige krhko je zbog svoje prostorne ograničenosti, infrastrukturnih problema te slabljenja čitalačkih navika.

² Riječ koristimo u rodno neutralnom značenju.

³ <http://an.nsk.hr> (pregledano 15. ožujka 2021). Dio podataka dobile smo izravno od ZAMP-a.

čara⁴, no zbog malog su uzorka ti podaci obrađeni deskriptivno te služe isključivo za izvlačenje osnovnih tendencija. Stanoviti uvid u čitanost pružili su i podaci dobiveni anketiranjem domaćih autora⁵. Istraživanje, nažalost, ne obuhvaća podatke o prodavanosti talijanskih naslova, jer ti podaci nisu dostupni, a njihovo bi prikupljanje bilo dugotrajno i uvelike bi ovisilo o dobroj volji nakladnika i knjižara da podastru točne brojke.

2. Koji se talijanski autori najviše posuđuju

Pored činjenice da se talijanska književnost u Hrvatskoj uglavnom čita u prijevodu, ne smijemo smetnuti s uma ni činjenicu da je talijanska zajednica velika, da imaju svoje škole, svoje knjižnice, svoje kulturne ustanove (Comunità degli Italiani, kulturne udruge Dante Alighieri) te se dio recepcije odvija i izravno preko izvornih djela. Također, u Zagrebu djeluje Talijanski institut za kulturu sa svojom knjižnicom.

Posredništvom knjižara (klasičnih i web) i knjižnica knjige, odnosno prijevođa, najveći su vektor prijenosa. Kako nam nije bilo moguće doći do pouzdanih podataka o prodavanosti pojedinih naslova, upotrijebile smo metodu anketiranja knjižničara kako bismo od njih dobile podatke o posuđivanosti talijanskih naslova, budući da prema posljednjem istraživanju udruge Kvaka o navikama čitanja (*Noć knjige 2020*) 44 % čitatelja do knjige dolazi upravo u knjižnici (dok je na drugom mjestu kupovina s 38 %). Usprkos slabom odazivu knjižničara, njih svega četiri, očekivan je odgovor da talijansku književnost u 75 % slučajeva posuđuju žene. Taj se podatak podudara s istraživanjem udruge Kvaka (*Noć knjige 2019*) prema kojemu žene čitaju više od muškaraca. Anketirane knjižnice imaju vrlo različite fondove djela talijanske književnosti: jedna ima oko 500 knjiga, druga 1.003 sveska, treća 2.456 naslova, a četvrta, očito najveća i najopremljenija, u posjedu je 6.100 djela talijanske književnosti.

Sudeći po prikupljenim odgovorima, talijanske naslove knjižničari dobivaju samostalnom nabavom (4) i preko programa otkupa Ministarstva kulture RH (2).

⁴ U sklopu istraživanja određeni dio podataka prikupile smo anketiranjem provedenim putem web upitnika adresiranog na pet ciljanih skupina koje predstavljaju neke od glavnih aktera u lancu produkcije i recepcije prijevodne književnosti: a) nakladnike i urednike, 2) prevodioce, 3) autore znanstvenih i stručnih radova na hrvatskom jeziku na temu talijanske književnosti, 4) knjižničare i 5) hrvatske pisce. Kada je riječ o knjižničarima, anketu smo uputile na adrese najvećih gradskih knjižnica diljem zemlje. Školske knjižnice nisu obuhvaćene anketom.

⁵ Anketa je bila upućena Hrvatskom društvu pisaca i Društvu hrvatskih književnika.

Kada biraju naslove za knjižnični fond, svi se knjižničari rukovode odjekom (nagrade, pozitivne kritike i sl.) djela u zemlji i svijetu, većina osobnom procjenom (3), reputacijom autora (3), posuđivanošću ostalih naslova istog autora (3), usmenom pohvalom (1) i književnom vrstom, odnosno žanrom (1).

Na pitanju koliko je naslova talijanske književnosti posuđeno u zadnjih godinu dana možemo uočiti veliku razliku u ponuđenim odgovorima. Brojka varira od 10-ak, preko 923 sveska, 3.706 naslova, pa sve do 5.640 naslova. Na pitanje koji je udio posuđenih talijanskih beletrističkih naslova u odnosu na ukupan broj posuđenih knjiga, odgovori se kreću od općenitog "jako malen", pa do iskazanih postotaka: 1,4 %, 2,62 % te 8 %.

Konačno, upitani koji su talijanski autori najposuđivaniji, knjižničari su odgovorili da su to: Elena Ferrante (4), Niccolò Ammaniti, Paolo Cognetti, Claudio Magris (3), Andrea Camilleri, Umberto Eco, Federico Moccia, Rita Monaldi & Francesco Sorti (2), dok su s jednim glasom knjižničara zastupljeni Dante Alighieri, Milena Agus, Alessandro Baricco, Giorgio Bassani, Giovanni Boccaccio, Italo Calvino, Alessandro D'Avenia, Dario Fo, Paolo Giordano, Primo Levi, Melania G. Mazzucco, Francesca Melandri, Antonio Scurati, Domenico Starnone.⁶

Međutim, kako ne bismo ostale na tim nepotpunim podacima dobivenim od malog broja ispitanika, poslužile smo se i podacima o javnoj posudbi u 20 najvećih gradskih knjižnica u državi: Bjelovar, Čakovec, Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Koprivnica, Krapina, Osijek, Požega, Pula, Rijeka, Sisak, Slavonski Brod, Split, Šibenik, Varaždin, Vinkovci, Virovitica, Zadar, Zagreb. Podaci se obrađuju od 2012. godine⁷, te smo ih analizirale. Iako i ti podaci uvelike ovise o knjigama koje su se tih godina objavljivale te ne prikazuju objektivno stanje stvari (primjerice, Elena Ferrante prvi put je objavljena u prijevodu tek 2015. te nije mogla ni imati podatke za prethodne godine), iz dobivenih podataka može se iščitati da su među najposuđivanijim talijanskim autorima Elena Ferrante, Carlo Collodi, Dante Alighieri, Giovanni Boccaccio, Umberto Eco, Andrea Camilleri, Federico Moccia, Alessandro Baricco, Rita Monaldi & Francesco Sorti, Niccolò Ammaniti i Francesca Melandri:

⁶ Možemo ustvrditi da se nitko od anketiranih nije referirao na dječju knjigu i autore.

⁷ Valja napomenuti da se svake godine pojavljuju problemi s obrađenim podacima, jer nisu sva djela katalogizirana u NSK, iako bi trebala biti, pa ne ulaze u obradu. Autori od 2013. ubiru godišnju naknadu za posuđivanost, a neki među njima iskazuju nezadovoljstvo u medijima jer nisu obuhvaćene školske knjižnice pa podaci o čitanosti nisu vjerodostojni. Utoliko možemo pretpostaviti da bi broj posuđenih lektirnih naslova talijanskih autora bio mnogo veći, pa su prikazani podaci za ta djela i autore samo orijentacijske naravi.

	Autor	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ukupno
1	Elena Ferrante	/	/	/	98	2.065	8.324	15.488	19.042	19.443	64.460
2	Carlo Collodi*	996	1.399	1.305	1.292	2.755	5.114	5.086	4.651	2.503	25.101
3	Dante Alighieri*	1.395	1.791	1.552	1.486	3.882	4.124	3.542	3.688	673	22.133
4	Giovanni Boccaccio*	1.224	1.399	1.227	1.092	3.063	3.711	3.604	3.221	1.022	19.563
5	Umberto Eco*	956	842	687	729	4.609	3.224	2.787	2.650	1.993	18.477
6	Andrea Camilleri	879	567	789	776	2.417	4.005	2.724	3.780	2.371	18.308
7	Federico Moccia	279	2.406	2.608	1.287	2.941	3.107	1.813	1.642	991	17.074
8	Alessandro Baricco	285	488	477	648	1.736	3.708	2.413	1.970	1.964	13.689
9	Rita Monaldi & Francesco Sorti	995	943	780	349	1.180	1.431	2.053	1.143	832	9.706
10	Niccolò Ammaniti	574	517	424	435	1.249	1.359	1.321	1.047	1.522	8.448
11	Francesca Melandri	/	/	99	105	193	197	2.371	2.483	2.774	8.222
12	Paolo Cognetti	/	/	/	/	83	992	994	2415	3258	7.742
13	Luigi Pirandello*	536	751	698	1.203	738	593	790	613	563	6.485
14	Francesco Petrarca*	479	498	432	352	572	874	959	1.060	625	5.851
15	Susanna Tamaro	387	431	809	340	792	974	855	699	407	5.694
16	Carlo Goldoni*	239	328	394	293	1.097	944	1.042	912	267	5.516
17	Margaret Mazzantini	?	?	387	453	837	905	860	739	525	4.706
18	Antonio Scurati	245	96	71	14	59	38	833	1.831	1.445	4.632

	Autor	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ukupno
19	Primo Levi	27	33	25	28	155	1.359	948	1.045	608	4.228
20	Italo Calvino	174	202	201	184	553	454	689	847	680	3.984
21	Marcello Simoni	/	/	/	128	828	593	1.225	727	315	3.816
22	Claudio Magris	17	148	129	40	720	906	470	442	882	3.754
23	Dario Fo	/	/	/	/	/	/	21	1.271	1.753	3.045
24	Gianni Rodari	131	160	190	125	381	422	434	372	329	2.544
25	Niccolò Machiavelli	0	0	0	459	0	425	513	469	336	2.202
26	Alessandro D'Avenia	0	0	0	0	0	246	239	857	586	1.928
27	Dacia Maraini	96	102	92	95	231	215	516	270	250	1.867
28	Antonio Tabucchi	182	105	133	103	280	182	259	242	130	1.616
29	Erri De Luca	65	50	49	70	156	134	318	187	180	1.209
30	Giorgio Agamben	40	44	60	51	132	207	167	257	207	1.165
31	Fulvio Tomizza	14	31	40	48	137	85	207	230	99	891
32	Alessandro Manzoni	43	80	87	76	99	96	111	147	109	848
33	Dino Buzzati	31	34	45	43	92	108	157	119	115	744
34	Alberto Moravia	70	121	77	98	178	0	57	32	22	655
35	Ludovico Ariosto	32	50	37	6	35	73	60	74	42	409
36	Italo Svevo	27	19	14	11	77	93	65	63	28	397
37	Giacomo Scotti	31	19	17	214	31	0	0	0	0	312

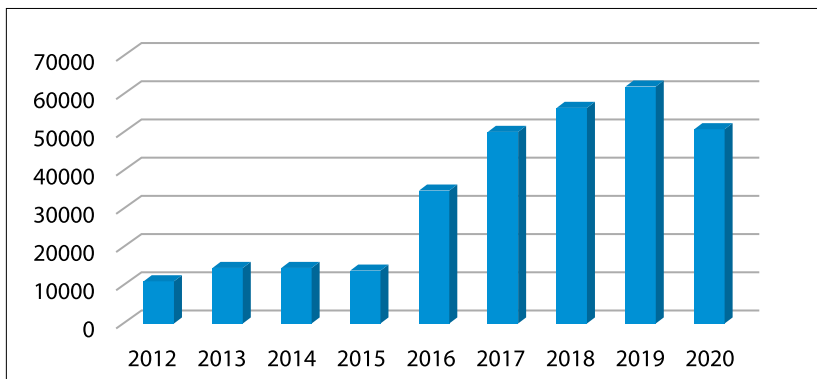

	Autor	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ukupno
38	Pier Paolo Pasolini	9	12	34	23	29	22	67	78	23	297
39	Giacomo Leopardi	0	0	48	35	0	0	14	8	5	110
40	Eugenio Montale	5	2	4	1	13	0	0	0	0	25
41	Margherita Guidacci	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2
	Ukupno	10.463	13.669	14.022	12.790	34.395	49.244	56.072	61.323	49.877	301.855

Javna posudba djela talijanskih autora od 2012. do 2020. (*Zvjezdicom su označeni lektirni autori*)

Valja reći da smo tablicu uspostavile na temelju podataka o najobjavljanijim talijanskim autorima u Hrvatskoj u razdoblju od 1991. do 2020. Uvrstile smo, međutim, i neke klasike talijanske književnosti kako bismo provjerile njihovu čitanost i stekle cjelovitiji uvid u situaciju. Nismo, ipak, uvrštavale autore stripova ni knjiga za djecu, osim kanoniziranih autora poput Collodija i Rodarija. Dakako, na ovome mjestu ne možemo prikazati podatke za sve talijanske autore pa su konačni zbrojevi relativni jer se odnose samo na navedene autore.

No i iz tih brojki može se uočiti da je posudba iz godine u godinu uglavnom rasla, što je ohrabrujući podatak vezan za recepciju talijanske književnosti:

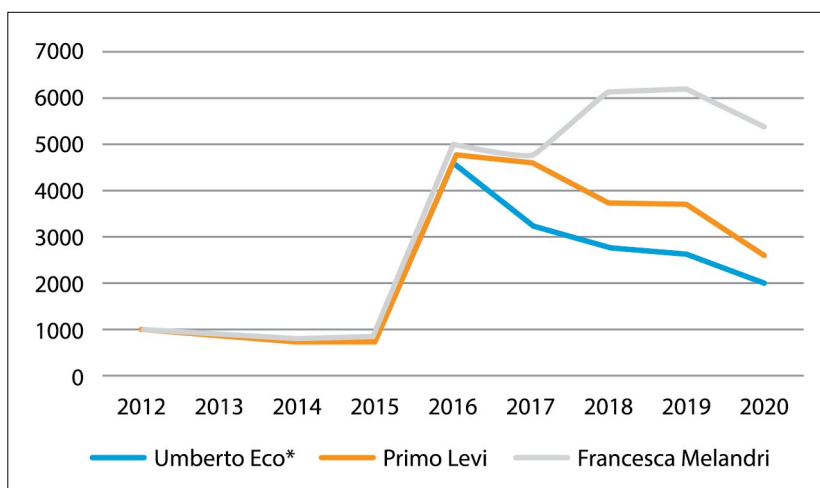

GRAFIČKI PRIKAZ 1. Posuđivanost odabranih talijanskih autora

Skokovi su bili naročito izraženi između 2015. i 2016. godine, te između 2016. i 2017. godine. Ipak, u 2020. godini bilježi se znatan pad posudbi, ali bi za izvođenje konkretnijih zaključaka trebalo pratiti situaciju i nakon ovog perioda.

Također možemo primijetiti oscilacije u posuđivanju pojedinih naslova. One često proizlaze i iz činjenice da se u nekom trenutku pojavi novi naslov nekog au-

tora te mu opća čitanost naglo poraste. Dobar primjer za to su djela Umberta Eca. Objavljivani su u prvom desetljeću 21. stoljeća u nekoliko navrata, zadnji put 2008. (roman *Ime ruže* u prijevodu Lije Paić u izdanju Izvora), da bi tek 2015. Profil objavio *Nulti broj* u prijevodu Inoslava Beškera, te 2016. reizdanje *Ime ruže*. I dok je 2015. Eco imao 729 posudbi, godinu kasnije ta se brojka popela na 4.609, da bi zatim u sljedeće dvije godine ponovo doživjela pad. Drugi primjer za nagli porast uslijed objavljivanja naslova jest Primo Levi koji je sa dvadesetak posudbi skočio na 1.359 u 2017. godini, kada je Fraktura objavila dva njegova naslova: reizdanje djela *Zar je to čovjek* u prijevodu Tvrтка Klarića, koji je preveo i knjigu *Utopljenici i spašeni*. Konačno, velik skok bilježi i Francesca Melandri koja je 2017. imala 197 posudbi, a od 2018. nadalje preko 2.000. Upravo 2017. objavljen je njezin drugi roman u prijevodu (*Eva spava*), što je očito imalo utjecaja na čitanost, naročito ako je marketing valjano odradio svoj dio posla, a 2020. objavljen je i treći njezin roman (*Prava krv*). Komparativni grafički prikaz ovih troje autora pruža sljedeću sliku:

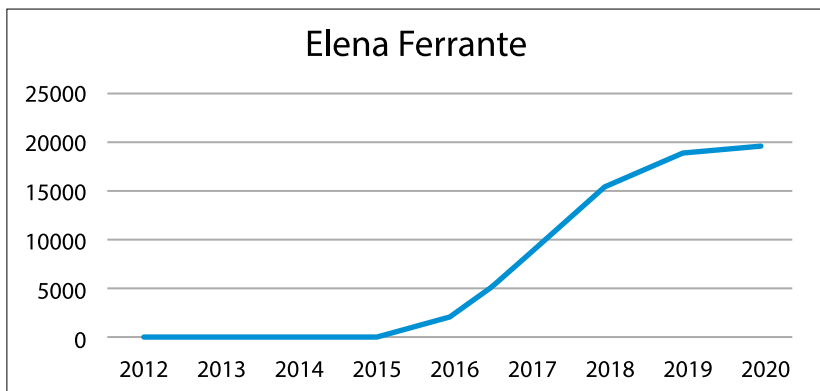

GRAFIČKI PRIKAZ 2. Posuđivanost djela Umberta Eca, Prima Levija i Francesce Melandri od 2012. do 2020.

Možemo zaključiti da se hrvatski izdavač odlučuje objaviti više naslova istog autora ne samo zato da prati "svoje" autore i njihovo stvaralaštvo nego i zato da novim naslovima "reanimira" one postojeće.

Elena Ferrante najposuđivanija je talijanska autorica otkako se njezini prijevodi objavljuju na hrvatskom jeziku. Na popisu svih najposuđivanijih autora u 2017. godini našla se na 64. mjestu, 2018. na visokom 21. mjestu, 2019. na 14. mjestu, a 2020. na visokom 9. mjestu sa 19.443 zabilježene posudbe!

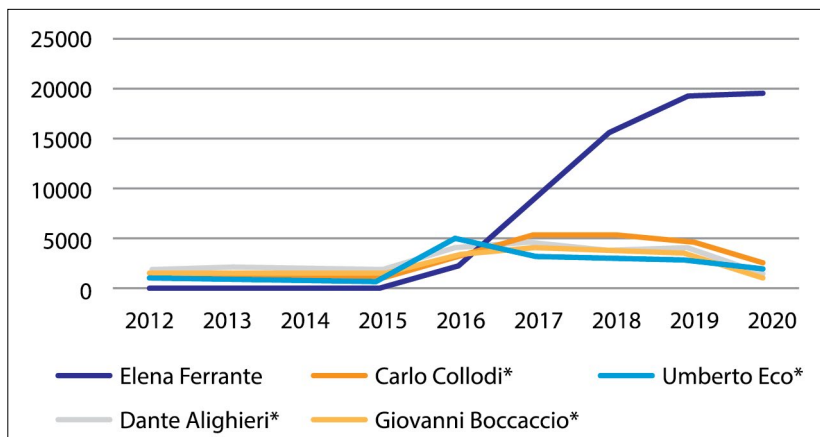

GRAFIČKI PRIKAZ 3. Posudivanost djela Elene Ferrante

Usporedbe radi, navedimo i to da je drugi talijanski autor po broju posuđenih naslova strip crtač Gallieno Ferri (najpoznatiji po Zagoru), na 115. mjestu 2017., na 110. mjestu 2018., na 87. mjestu 2019. te 141. mjestu u 2020., a za njim slijede autor knjiga za djecu Geronimo Stilton na 136. mjestu 2017. godine, odnosno otac strip junaka Zagora Guido Nolitta (pseudonim Sergia Bonellija) na 124. mjestu u 2018., na 101. mjestu 2019. i na 150. mjestu 2020. Drugim riječima, među prvih stotinu najposuđivanijih talijanskih autora u kategorijama kojima se ovdje bavimo u najvećim se hrvatskim knjižnicama našla jedino Elena Ferrante.

Ako pak usporedimo pet najposuđivanijih talijanskih autora iz naše tablice i njihove podatke grafički prikazemo, nadmoć Elene Ferrante, jedine neelektrirne autorice u ovoj konkurenciji, i više je nego zorna:

GRAFIČKI PRIKAZ 4. Usporedni prikaz pet najposuđivanijih talijanskih autora (ne računajući strip produkciju)

Iznenadujuće je, ali i indikativno za današnje doba da pojedini kanonski ili polukanonski autori (Schwartz 2017: 492), poput Margherite Guidacci, Eugenija Montalea, Pier Paola Pasolinija, Giacoma Leopardija, Darija Foa, Ludovica Ariosta ili Itala Sveva ne uspijevaju na godišnjoj razini dosegnuti ni stotinu posudbi, a slabu posuđivanost bilježe i klasici talijanske književnosti, poput Alessandra Manzoniya, Dina Buzzatija ili Alberta Moravije, pa čak i autori poput Errija De Luce ili Antonija Tabucchija koje mnogi od anketiranih ističu među najrelevantnijim talijanskim suvremenim autorima. Poezija je, kada govorimo o posudbi, veliki gubitnik, a to se stanje sasvim sigurno može preslikati i na kupovinu knjiga te čitanje književnosti općenito. Pritom se može postaviti i pitanje što knjižničarska struka poduzima da približi poeziju svom čitateljstvu, ali to je pitanje prekompleksno da bismo se njima bavile u ovom radu.

3. Talijanski autori i lektira

U osnovnim je školama do siječnja 2019. od lektirnih naslova bio prisutan samo jedan talijanski: Collodijev *Pinocchio* (2. razred, uzrast: 8 godina), dok je u srednjim školama talijanska književnost bila zastupljena s pet naslova: Dantev *Pakao*, Petrarčin *Kanconijer*, Boccacciov *Dekameron*, Goldonijeva *Gostioničarka Mirandolina* (2. razred, uzrast: 16 godina) te Pirandellovih *Šest lica traži autora* (4. razred, uzrast: 18 godina). Od siječnja 2019., nakon provedene kurikularne reforme iz drugog pokušaja, u popisu lektire za osnovnu školu nema više nijednog talijanskog autora, dok su u srednjoj zastupljeni Petrarca kao obavezna, te u izbornoj Dante, Boccaccio, Eco (*Ime ruže*⁸), Goldoni i Pirandello (cf. NN 10/2019)⁹.

Izdavačka produkcija u posljednja tri desetljeća itekako je reflektirala posto-

⁸ Prema riječima urednika knjige Nenada Popovića, roman *Ime ruže* prvi je put objavljen u Hrvatskoj 1984. i prodan je u 30.000 primjeraka (Rizvanović 2020: 89), te je jedan od rijetkih talijanskih suvremenih književnih bestselera.

⁹ Na ovome mjestu vrijedi napomenuti da je u prvom pokušaju kurikularna reforma (pod vodstvom Borisa Jokića) u obaveznu lektiru uvrstila samo Petrarčin izbor iz poezije, dok su na popisu izborne lektire ostali *Pinocchio* za osnovnu školu, te u srednjoj Dante, Boccaccio, Goldoni i Pirandello. Međutim, u izbornu su lektiru tom prilikom uvršteni i Ammanitijev roman *Nek zabava počne*, Baricov *Ocean more*, Calvinov roman *Ako jedne zimske noći neki putnik...* te Eco *Ime ruže* (cf. Božić, 2016). Ovaj potonji je jedini ostao u novom popisu. S obzirom na velike prijepore oko lektirnih naslova, u travnju 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja provelo je opsežno anketiranje profesora srednjih škola, učitelja razredne nastave i nastavnika hrvatskog jezika te knjižničara u OŠ i SŠ (ukupno 8.344 osobe) s pitanjem koje bi lektirne naslove ponudili učenicima. Na tom su se popisu našli Collodi, Boccaccio, Petrarca i Goldoni (cf. Moderna vremena, 2019)!

janje lektirnih naslova: Collodijev *Pinocchio* je daleko na prvome mjestu po broju izdanja, reizdanja, ponovnih prijevoda i adaptacija: od 1991. do 2020. taj je naslov imao dvadeset i dva izdanja i reizdanja u čak osam različitih prijevoda¹⁰, te sedam prilagodbi za slikovnice u devet izdanja! Carlo Goldoni je u posljednjih trideset godina doživio 11 publikacija u kojima je zastupljeno ukupno 17 komedija, pri čemu je u nekim knjigama okupljen i izbor od više komedija¹¹. Sama *Gostioničarka Mirandolina* objavljena je u ovom periodu sedam puta u tri različita prijevoda¹². Luigi Pirandello imao je šest naslova u jedanaest izdanja, u kojima su okupljena njegova različita djela (romani, novele, dramska djela)¹³. Giovanni Boccaccio i Dante Alighieri imaju po dva objavljena naslova, pri čemu su i *Božanstvena komedija*¹⁴ i *Dekameron* doživjeli, u integralnom obliku ili izboru, po deset izdanja, reizdanja i adaptacija, dok je Petrarčin *Kanconijer* objavljen u ukupno osam izdanja. S obzirom na tendenciju smanjivanja prisutnosti talijanske književnosti u popisu lektire, bit će zanimljivo promatrati kako će se to reflektirati na izdavački plan u narednom razdoblju.

Primijetimo još i to da je kod lektirnih autora Collodija, Petrarce, Dantea i Boccaccia, te kod pisca za djecu Giannija Rodarija, mali broj naslova popraćen velikim brojem (re)izdanja. Osvrnemo li se na tablicu posuđivanosti od 2012. do 2020. vidimo da je čitanost lektirnih autora očekivano kontinuirano

¹⁰ *Pinocchio* je prvi put preveden na hrvatski i objavljen 1943. (Matica hrvatska) u prijevodu Vjekoslava Kaleba. Do 1991. je u istom prijevodu doživio još 12 izdanja u izdavačkoj kući Mladost, kao i jedno izdanje koje je Nada Iveljić priredila za izdavačku kuću Naša djeca. Od 1991. naovamo neka se izdanja i dalje služe Kalebovim prijevodom. Upućujemo na članak Marije Andrake na tu temu (2019).

¹¹ *Sedam komedija* (preveo Frano Čale, 1993) donosi tekstove *Lukava udovica*, *Kafetarija*, *Feudalac*, *Zaljubljenici*, *Gospar Tomo Brontulalo*, *Magnet srdaca* i *Dalmatinka*. *Sjetne i druge igre: pet drama* (preveo Roman Karlović, 2008) sadrži tekstove *Čestita cura*, *Pater familias*, *U konačistu*, *Bračni natječaj* i *Čudljivi dobrotvor*. *Trilogija o ljetovanju / Trilogia della villeggiatura* (prevela Natka Badurina, 2008) u dvojezičnom izdanju okuplja tekstove *Pomama za ljetovanjem*, *Zgode na ljetovanju* i *Povratak s ljetovanja*. O hrvatskim prijevodima Goldonija cf. Radoš Perković 2013.

¹² Najviše se objavljivao prijevod Morane Čale (6), dok po jedno izdanje imaju prijevodi Jelene Butković i Daniela Načinovića (potonji na čakavici: *Oštarica Mirandolina*).

¹³ *Gole maske (izbor)* u dva izdanja (1992, 1999), *Pokojni Mattia Pascal* u dva prijevoda (Filip Dominiković i Iva Grgić), *Snima se!*, *Šest osoba traži autora* u tri različita prijevoda (Frano Čale, Jelena Butković, Snježana Husić) i ukupno pet izdanja. Iva Grgić priredila je 2001. već spomenutu knjigu *Luigi Pirandello: Nobelova nagrada za književnost 1934*. Više o hrvatskim prijevodima Pirandellovih tekstova cf. Grgić Maroević 2017: 77-98.

¹⁴ Uz *Decameron* objavljena je i Boccacciova rasprava *Život Danteov* (2013) u prijevodu Mate Marasa; pored *Božanstvene komedije* (najčešće *Pakao*), objavljeno je i reizdanje Danteova djela *Vita nova* u prijevodu Tonka Maroevića Mirka Tomasovića (1999). To je djelo pod naslovom *Novi život* prvi put objavljeno u njihovom prijevodu 1986.

visoka¹⁵. Tako su se Collodi, Dante, Boccaccio i Eco smjestili na samome vrhu, odmah iza Elene Ferrante, dok Pirandello, Petrarca i Goldoni zauzimaju redom 13., 14. i 16. mjesto. Valja tome pridodati i činjenicu da se lektirni naslovi mogu čitati i u digitalnom obliku, putem portala e-lektira, na kojemu su dostupni svi talijanski lektirni autori, što zasigurno utječe na stopu posuđivanosti tiskanih izdanja.

4. Kako domaći autori percipiraju talijansku književnost

Naposljetku recimo i to da smo hrvatskim piscima, kao važnim čitateljima koji posredno ili neposredno sudjeluju u integraciji strane književnosti u nacionalni književni korpus, u anketi postavile nekoliko pitanja vezanih za čitanje talijanske književnosti. Iz dobivenih odgovora proizlazi da svi anketirani domaći pisci, njih trinaest, talijansku književnost čitaju isključivo u prijevodu. Nekoliko talijanskih naslova godišnje pročita njih deset, dok ih troje talijansku književnost čita rijetko, odnosno pročita najviše jedan naslov godišnje. Pritom ih devet smatra da je talijanska književnost nedovoljno zastupljena u Hrvatskoj. Za prijevodima objavljenim u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori posežu povremeno (5), rijetko (5) ili nikada (3). Također, dvanaest anketiranih pisaca drži da je kritika talijanske književnosti nedovoljno zastupljena u hrvatskom medijskom prostoru.

Za hrvatske je pisce daleko najznačajniji talijanski autor Italo Calvino (navodi ga 12 od 13 pisaca); slijede Umberto Eco (8), Niccolò Ammaniti (7), Luigi Pirandello (7), Alessandro Baricco (6), Giovanni Boccaccio (6), Dante Alighieri (5), Cesare Pavese (5), Francesco Petrarca (5), Antonio Tabucchi (5) i Erri De Luca (4). Po tri navoda imaju Dino Buzzati, Paolo Cognetti, Elena Ferrante, Eugenio Montale, Alberto Moravia i Pier Paolo Pasolini. Po dva od anketiranih pisaca smatraju da su važni autori Giacomo Leopardi, Primo Levi, Claudio Magris, Alessandro Manzoni i Antonio Scarpa, dok su jednom imenovani Laura Accerboni, Ludovico Ariosto, Oriana Fallaci, Dario Fo, Carlo Goldoni, Carlo Levi, Curzio Malaparte, Salvatore Quasimodo, Italo Svevo, Fulvio Tomizza.

Na pitanje znaju li za nekog talijanskog autora koji nije preveden ili je slabo preveden, a smatraju da zaslužuje (bolju) recepciju, većina je pisaca odgovorila

¹⁵ U obrnutom smjeru ističe se Carlo Goldoni, jer je velik broj njegovih drama okupljen u malom broju objavljenih knjiga.

"ne znam", jedan je naveo Errija De Lucu, dva su pisca izjavila da bi bilo dobro prevoditi više suvremene talijanske poezije¹⁶.

5. Zaključna razmatranja

Sažimajući sve izneseno na temu čitanosti talijanske književnosti u Hrvatskoj, možemo izvući nekoliko zaključaka, a prvi je zasigurno taj da se po pitanju odabira autora umnogome prate svjetski trendovi, stoga ne čudi da je najčitanija talijanska autorica Elena Ferrante. Osim Elene Ferrante, koja je, između ostaloga, čitateljskoj publici atraktivna i zbog misterioznog identiteta, odnosno pseudonima, dosta dobro kotiraju i Andrea Camilleri, Federico Moccia, Alessandro Baricco, a u nešto manjoj mjeri spisateljski dvojac Rita Monaldi i Francesco Sorti, Niccolò Ammaniti, Francesca Melandri i Paolo Cognetti. Očekivano je pri vrhu i kontinuirana čitanost talijanskih velikana uvrštenih u lektiru, među kojima se izdvajaju Carlo Collodi, Dante Alighieri, Giovanni Boccaccio i Umberto Eco. Vodeći se provedenim anketama, valja spomenuti i Itala Calvina kao jednog od najvažnijih talijanskih autora 20 stoljeća, ali i izdvojiti jednu zanimljivu činjenicu. Iako se nalazi u samom vrhu po broju objavljenih prijevoda (13 naslova u 14 izdanja) u razdoblju od 1991. do 2020., a i među anketiranim autorima kotira kao najvažniji talijanski pisac, posuđivanost, odnosno čitanost ne prati taj status suvremenog klasika, iako se od 2016. do 2020. čitao više nego u prethodnom razdoblju. Isto bismo mogle reći i za Claudija Magrisa, koji u Hrvatskoj u spomenutom razdoblju također ima 13 objavljenih naslova te, što se tiče posuđivanosti, vrlo sličnu sudbinu kao Italo Calvino. Među autorima vrlo cijenjeni Antonio Tabucchi i Erri De Luca također su slabo posuđivani. Unatoč poznatom zapadnom kanonu koji u detalje opisuje Harold Bloom (1994) i uključuje čak nekoliko talijanskih autora, primjećujemo kako ne postoji značajna korelacija između kanoniziranosti i posuđivanosti (kao jednog od parametara čitanosti), iako domaći autori podjednako navode suvremene talijanske pisce i klasike. Neki od velikana talijanske književnosti jedva da su dosegli brojku od stotinu posudbi u navedenom razdoblju, a među njima su Alessandro Manzoni, Dino Buzzati, Italo Svevo, Alberto Moravia, Pier Paolo Pasolini itd. Valja spomenuti i naročito slabu čitanost poezije i autora poput Giacoma Leopardija, Eugenia Montalea ili Margherite Guidacci. Svi gore

¹⁶ Budući da se u ovome radu bavimo isključivo čitanošću talijanskih autora, nismo ulazile u analizu eventualnog utjecaja talijanske književnosti na književnu produkciju domaćih autora.

izneseni podaci upućuju na zaključak da je književni utjecaj Italije na područje Republike Hrvatske uvelike oslabio te da pisci, pa i oni kanonski, teže pronalaze put do publike. Dakako, pouzdani podaci o prodavanosti talijanskih autora u istome razdoblju pridonijeli bi preciznijoj slici čitanosti, a dublji uvid u problematiku omogućila bi i usporedba podataka iz ove studije s podacima čitanosti nekih drugih književnosti, ne zaboravljajući pritom da je čitanost tek jedan od parametara književne recepcije.

BIBLIOGRAFIJA

- s.n. Autorska naknada od javne posudba knjiga – izvješća za 2012., 2013., 2014., 2015. i 2016. godinu, <http://an.nsk.hr> (pregledano 15. ožujka 2021.)
- s.n. "Ministarstvo znanosti i obrazovanja predstavilo rezultate anketnog upitnika o preporukama izborne lektire", portal Moderna vremena, od 26. travnja 2019. <https://mvinfo.hr/clanak/ministarstvo-znanosti-i-obrazovanja-predstavilo-rezultate-anketnog-upitnika-o-preporukama-izborne-lektire> (pregledano 5. veljače 2021.)
- ANDRAKA, Marija. 2019. "Pinokio u hrvatskim prijevodima: strategije prenošenja kulturnoga konteksta" u *Libri & Liberi*, 8 (1), 55-75.
- BLOOM, Harold. 1994. *The Western Canon*. New York: Harcourt Brace.
- BOŽIĆ, Ivan. 2016. "Nakon 20 godina, mijenja se popis lektira: Ovo su novi naslovi", portal srednja.hr, 1. ožujka. <https://www.srednja.hr/zbornica/skolska-lektira-nakon-20-godina-mijenja-se-popis-lektira-ovo-su-novi-naslovi-2/> (pregledano 5. veljače 2021.)
- CASANOVA, Pascale. 1999. *La République mondiale des lettres*. Pariz: Éditions du Seuil.
- EVEN-ZOHAR, Itamar. 2000. "The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem" u Lawrence Venuti (uredio). *The Translation Studies Reader*. New York: Routledge, 192-197.
- GRGIĆ MAROEVIĆ, Iva. 2017. *Politike prevođenja. O hrvatskim prijevodima talijanske proze*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- JAUSS, Hans Robert. 1982. *Theory and History of Literature*. sv. 2. *Toward an Aesthetic of Reception*. prijevod Timothy Bahti, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- JAUSS, Hans Robert. 1977. *Perché la storia della letteratura?*. Preveo Alberto Varvaro. Napoli: Guida Editori.
- KATUNARIĆ, Vjeran. 2010. "Hrvatska kulturna politika i izazovi kulturne globalizacije" u Neven Budak, Vjeran Katunarić (uredili) *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*. Zagreb: Pravni fakultet, 105-116.
- Noć knjige 2019*, istraživanje o čitalačkim navikama, Kvaka – Ured za kreativnu analizu, travanj 2019. www.kvaka.com.hr (pregledano 12. veljače 2021.)
- Noć knjige 2020*, istraživanje o čitalačkim navikama, Kvaka – Ured za kreativnu analizu, travanj 2020. www.kvaka.com.hr (pregledano 12. veljače 2021.)
- RADOŠ PERKOVIĆ, Katja. 2013. *Pregovori s izvornikom. O hrvatskim prijevodima Goldonijevih komedija*. Zagreb: Leykam International.
- RIZVANOVIĆ, Nenad. 2020. *Stvaranje čitatelja. Beletristički nakladnički nizovi u Hrvatskoj (1968. – 1991.)*. Zagreb: Naklada Ljevak.

La lettura di libri italiani in Croazia dal 2012 al 2020

RIASSUNTO

Secondo Hans Robert Jauss, la storia della letteratura è vista come "un processo di ricezione e produzione estetica che si compie nell'attualizzazione di testi letterari ad opera del lettore che li conosce, dello scrittore che si trasforma a sua volta in produttore e del critico che vi ragiona su" (Jauss 1982: 21, trad. italiana 1977: 50-51). Ciò significa che le opere letterarie influenzano la comunità se i suoi membri ne hanno bisogno e le consumano. La ricezione della letteratura italiana in Croazia va osservata attraverso forti legami culturali e storici, tenendo conto della globalizzazione culturale che si è verificata negli ultimi tre decenni. In questo lavoro di ricerca, che fa parte di uno studio più ampio sulla traduzione e la ricezione della letteratura italiana in Croazia, ci focalizziamo sui lettori come uno dei parametri della ricezione. A tal fine, abbiamo indagato quali autori italiani figurano tra i più presi in prestito nelle 20 maggiori biblioteche croate dal 2012 al 2020, e quali autori e titoli compaiono nelle liste di letture obbligatorie. Abbiamo anche intervistato bibliotecari e scrittori croati a proposito della lettura di autori italiani. Nonostante l'esistenza di una grande comunità italiana in Croazia, la letteratura italiana in Croazia viene letta soprattutto in traduzione, e tra gli autori più letti figurano Elena Ferrante, Andrea Camilleri, Federico Moccia e Alessandro Baricco, oltre agli autori canonici inclusi nelle letture obbligatorie per le scuole primarie e secondarie, ovvero Carlo Collodi, Dante Alighieri, Giovanni Boccaccio, Francesco Petrarca e Umberto Eco. I risultati della ricerca mettono in evidenza il fatto che, a parte le sopramenzionate letture scolastiche, non è possibile stabilire una correlazione significativa tra lo status di canone e il numero di lettori, per cui un Italo Calvino o un Claudio Magris, che hanno molte traduzioni pubblicate in Croazia e godono di grande reputazione tra gli scrittori croati, non occupano una posizione elevata quando si tratta di prestiti. Emerge inoltre dall'analisi la crescente difficoltà degli scrittori italiani nel raggiungere il pubblico croato.

PAROLE CHIAVE:

letteratura italiana, traduzioni croate, lettura, ricezione, prestito

Italian Authors and Croatian Readership from 2012 to 2020

SUMMARY

According to Hans Robert Jauss, the history of literature is viewed as "a process of aesthetic reception and production that is reflected in the realization of literary texts by participants of the literary scene such as receptive readers, reflexive critics and authors in their continuous productivity" (Jauss 1982: 21). This means that literary works influence the community if the members of that community have a need for them and consume them. The reception of Italian literature in Croatia should be observed through strong cultural and historical ties, bearing in mind the cultural globalization that has occurred in the last three decades. In this paper, which is a part of a larger study of translation and reception of Italian literature in Croatia, we focus on readership as one of the parameters of reception. For this purpose, we investigated the most borrowed Italian authors in the twenty largest Croatian libraries and which authors and titles the required reading lists include. We surveyed librarians and Croatian writers about the readership of Italian literature. Despite the existence of a large Italian community in Croatia, Italian literature in Croatia is mostly read in translation, and some of the most widely read authors are Elena Ferrante, Andrea Camilleri, Federico Moccia and Alessandro Baricco, in addition to canonical authors represented in reading materials for primary and secondary schools, namely Carlo Collodi, Dante Alighieri, Giovanni Boccaccio, Francesco Petrarca and Umberto Eco. The results of the research highlight the fact that, apart from the reading lists, no significant correlation can be established between the canonical status and readership, so Italo Calvino or Claudio Magris, who, despite the many published translations and the great reputation they have among Croatian writers, do not rank highly on the most borrowed book list. It can also be concluded that it is increasingly difficult for Italian writers to find their way to Croatian audience.

KEYWORDS:

Italian literature, Croatian translations, reading, reception, borrowing

